

Különlenyomat

XII. Évf. 3~4 SZ.

BUDAPEST

1938

A SAJTÓ

SAJTÓÜGYI TUDOMÁNYOS FOLYÓIRAT

A Magyar Sajtótudományi Társaságnak, a Magyar Újságírók Egyesületének, a Magyarországi Vidéki Lapok Országos Egyesületének, a Kat. írók és Hírlapírók Országos Pázmány Egyesületének, az Otthon írók és Hírlapírók Körének, az Újságkiadó Tisztviselők Nyugdíjgyesületének hivatalos lapja.

KIRÁLYI PÁL SZERKESZTŐ

ÍRTA:

Dr. RIEGLER IMRE

(Rádióelőadás 1937 december 27-én.)

B U D A P E S T

1938

„Szolgálat”, ez a szó jellemzi leghűbben pályáját. Szakértelem és emberismeret, tapintat és férfibátorság, — lényének alapvonásai, melyekkel vállalta a szolgálatot, a magyar kultúra érdekében, a legnagyobbak: Széchenyi István, báró Kemény Zsigmond és Deák Ferenc oldalán.

Mély ellentétek tették munkáját küzdelmessé: a szabadság-szeretet volt eszménye s egy rendőrminisztérium műveletlen hivatalnokai állítottak neki buktatókat. Magas lánggal égett benne a szociális érzék s tanúja lett népe megrendítő elnyomásának. Szellemiekért küzdött s egy anyagiaskodó kor igényeinek kellett lapja jórésztét szentelnie. S mindezek tetőzésekül: ő, aki szerény volt az önmegtagadásig, az ő pályája törött el egy, az országot elkeserítő fortisszimóban . . .

Elégtételt rövidesen az események szolgáltattak; fényes közpályá tanúskodik továbbra is tevékeny egyéniségéről: Pest városa főjegyzőjévé választja, élte végéig országgyűlési képviselő, a főváros kulturális életének egyik vezető tagja, a Zeneakadémia alapításának kezdeményezője, a budapesti dalárdának elnöke, az Országos Magyar Iskolaegyesületnek s a Magyar Történelmi Társulatnak egyik alapítója, — minden nemes és fáradságos ügynek munkása.

A régi Pesti Naplót jegyezte, mint felelős szerkesztő 1858-tól 1860-ig s szerkesztette valójában már 1856-tól.

Mi volt ekkor az ország? Katonai és rendőri diktatúra nehezedett rá. Az ország területe megcsönkítva. Az 1848-ban egyseges ország politikailag és kultúrájában újra széttörölve.

A tényleges állami hivatalnokoktól eltekintve, mindenki ellenzékben volt. S nem volt egy hely sem, hol a magyar politikai lélek szenvedélyessége hangot nyerhetett volna. Sem a megyékben nem voltak gyűlések, az országgyűlés nem működött, — egy maradt csak, a sajtó.

Ennek a kornak a napilapját szerkesztette Királyi Pál s így joggal írhatta róla Falk Miksa: „ez a férfi, dacára annak, hogy mindig szerényen a háttérben tartotta magát, nevével nem parádézott, nehéz és háládatlan munkát végzett az akkori Pesti Naplónál; köszönettel tartoznak neki, mindnyájan, nemcsak mi, akik akkor társai voltunk és akiknek bűneit mindig ő volt kénytelen a maga vállaira venni, hanem az egész magyar hírlapirodalom, sőt merem mondani, az egész magyar nemzet, melynek ama válságos időben Királyi Pál tartotta fenn e napi közlönny,

amely az időben a szabad szónak egyedüli s utolsó menedékét Élete folyása a 19. század romantikus emberé. 1818-ban született Szepetneken, Zala megyében. Keresztneve eredetileg József volt, a Pál nevet csak 1836-ban vette fel, amikor a kegyes tanítórendbe lépett. Nem szentelték fel, 1840-ben az ünnepestélyes fogadalom letétele előtt kilépett a rendből. Jogi tanulmányokba kezdett, majd az 1843—44-es országgyűlésen, mint jurátus résztvett. Röviddel rá már a Jelenkor című lapnak külpolitikai rovatát vezeti. Ez a Helmeczy Mihály által szerkesztett újság a 40-es években Széchenyi Istvánnak lett az orgánuma, ebben fejtette ki eszméit, innen folytatta vitáit s itt Királyi közvetlen kapcsolatba került vele. 1848-ban már az egész lap szerkesztését átveszi Királyi.

1855-ben a Pesti Napló munkatársa lesz. Röviddel rá, báró Kemény Zsigmond felelős szerkesztő mellett, már valóságban is ő szerkeszti a lapot.

Az ország állapotát az imént igyekeztünk jellemezni. Mielőtt felvázolnánk Királyi Pál szerkesztő munkáját, meg kell világítanunk a sajtó helyzetét is, hogy a maga jelentőségében értékelhessük az ő teljesítményét.

A szabadságharc után teljességgel megszűnt a magyar újságkiadás. A nagyszámban létező napi- s hetilapok, egyéb folyóiratok, mind megszűntek. Hosszú hallgatás után, 1850. március 9-én jelent meg Császár Ferenc alapításában és szerkesztésében a Pesti Napló.

Megjelent még egy Magyar Hírlap című újság is, Szilágyi Ferenc szerkesztésében, mely azonban nyíltan Bach kormányának állott szolgálatában; lassan felbukkant néhány hetilap s folyóirat.

Előzetes cenzúra nem volt. Ám a kéziratokat mégis ajánlatos volt kinyomatásuk előtt bemutatni; mert a kész lapot már be kellett mutatni s ha a kéziratot nem mutatták volna be, úgy a már kinyomtatott újságot kobozták volna el. Amint ez gyakran megtörtént. Ilymódon, kerülő úton gyakorolták a cenzúrát. Lapengedélyek kiadása, a szerkesztők kinevezésének s eltávolításának joga a hatóságot illette meg. A kaució is magas összegű. 1851. július 6-án rövid rendelet látott napvilágot: a helytartó kétszeri írásbeli megintés után felfüggesztheti a lapot. 1852-ben újabb rendelet a lapengedélyért folyamodók s a szerkesztők minősítését vezette be. S kik voltak a cenzorok? Rendőrtisztviselők, legtöbbjük külföldről jött s mint egy levélíró írja Fáikhoz: „mikép ítélnének a helybeli sajtófelügyelők a sajtó szelleme felett, ha a nyelvet nem értik, semmi politikai, diplomáciai, történelmi ismereteik nincsenek.”

A Pesti Napló sorsa ennek megfelelően alakult. Az alapítót, Császár Ferencet már 1851. augusztusában egyszerűen megfosztották a szerkesztéstől s a helytartótanács Récsi Emil egye-

temi tanárt, aki hírlapírással még sohasem foglalkozott, nevezte ki szerkesztőnek, ő is távozott hamarosan s most gyors egymásutánban négy szerkesztő váltotta fel egymást. Végül 1855. júniusától kezdve, másfél évig Kemény Zsigmond, utána egy évig megint más, majd egy félévig megint Kemény szerkesztette a lapot. Természetesen a gyakori szerkesztőváltás, mely mögött mindig a kormányzat nyílt parancsa vagy a kiadóhoz juttatott figyelmeztetés húzódott meg, nagy ártalmára volt a lapnak szellemileg s anyagilag is. Végül többszöri megintés után, 1858. februárjában egy hónapi időtartamra be is tiltották.

A lap előfizetőinek száma 1856-ban 3.000 volt, 1857-ben hirtelen lezuhant 1.080-ra. 1858-ban lassan emelkedni kezdett, kb. 1.600-ra.

Ebben a teljesen sötét helyzetben kezdette meg a nyilvánosság előtt munkáját Királyi Pál.

Kemény Zsigmond búcsúzik 1858. július 14-én. Királyi beköszöntőjében írja: „az ösvény, melyre egyesek bizalmas felhívása és saját elhatározásom után lépek, előttem nem új; ismerem azt virágairól és töviseiről. Olyannak találok, amelyen erő és akarat, buzgalom és kitartás s főleg az avatottak gyámolítása mellett haladni s tán célhoz is lehet jutni. E nagy munkához tisztább lélekkel, határozottabb akaráttal, buzgóbb igyekezettel és szerényebb reménnyel senki sem foghat . . .”

Kemény Zsigmond egyik levelében olvassuk: ő már elfáradt. Beteges ember, aki nem is szerette a szerkesztéssel járó mindennapi gondokat. De anyagi körülményei, másrészt a kötelességérzet, hogy a közönségnek a nehéz időkhöz méltó lapot adjon, bírták rá, hogy elvállalja a szerkesztői tisztet. 1856-tól kezdve, másfél év alatt, 107 vezércikket írt. S folytatta is volna talán munkáját testi gyengesége ellenére, de a mindinkább élesebbé váló rendőri intézkedések visszalépésre kényszerítették.

Királyi Pálnak, — Kemény után, — nem volt könnyű feladata. Utána a munkatársi gárdát vezetni, irányítani, a folytonos rendőri parancsokkal, idézésekkel s beavatkozásokkal megküzdeni, ehhez — valóban erő s Királyi Pálnak friss, tartalmas és bátran ellenálló lelke kellett.

Mik voltak vezető szempontjai?

Adott helyzettel állott szemben. Belpolitikával egyáltalán nem foglalkozhatott. Külpolitika s irodalom voltak egyedüli lehetőségei.

Úgy érezte, hogy újra uralkodóvá kell tennie Széchenyi eszméit: a szellemi összpontosítást Budapesten. — Ugyanúgy őszinte s mely vallásos érzés is uralkodott benne. De amit leginkább ki kell emelni, ami szerkesztői tollát jellemzi s ami végighúzódik egész élete során: szociális érzését. Még 1845-ben megjelent s pályadíjat nyert művében: Robot és Dézsma címmel, — mely a mai idők szociográfiai kutatóinak is példakép szolgálhat tárgyilagosságával s tudományosságával — írja: „bátran állíthatom.

hogy egy nemzet nagy és boldog csak úgy lehet, ha nevezetesebb teendői közt elsősorban a szorgalmas földművest választja s itt összpontosítja népboldogító gondolatait. Rossz a táplálkozása a parasztnépnek, alacsony a népesedése; ez elfelejtett néposztálynak eddig jelentéktelen helyzetét kell javítani, azt jövőhöz, boldoguláshoz segíteni. . .

Királyi korának minden nevesebb íróját lekötötte lapja mellé. Vezércikkeket írtak Kemény Zsigmond, Fiaik Miksa, s ő maga. Belső munkatársai: Danielik János, Gregus Ágost, Pompéry János, Salamon Ferenc. Rajtuk kívül állandóan dolgoztak Arany János, Csengery Antal, Erdélyi János, Fényes Elek, Gyulai Pál, Jókai Mór, Szalay László, Tompa Mihály és Wenczel Gusztáv.

Még ilyen írói társaság mellett is nagyon nehéz helyzete volt az irányító főnek. Tisztában kell lennünk azzal, hogy túl a temérdek rendőri kellemetlenségen, — ez a kor már egy nagy szellemi vajúdás kora. Az industrializmus kezdetén vagyunk, gyárak alakulnak, a városiasodás rohamosan nekilendül, egy materiálisán rohanó korszak első fázisait éli; a pezsdülni kezdő gazdasági életben minden az anyag s az erő jogát hirdeti, — s ekkor kell szerkeszteni egy lapot, egy országban, mely lelkileg halálra van sebezve. Meg kell találni az egyensúlyt az anyag és a szellem között. Bizonyára állandó belső küzdelmet kellett vívnia Királyi Pálnak, mit közöljön, mit hagyjon el. Dicséretére mondhatjuk, hogy inkább a szellemi élet eseményeit juttatta nyilvánosságra.

Szólottunk az imént a gazdasági élet jelenségeiről. Meg kell azonban azt is említeni, hogy míg az iparosodás nekilendül, máshelyütt a válság a mélypont felé közeledik. Láthatjuk ezt magának a lapnak a helyzetéből is: minden félévben ki kellett *bocsátani* az előfizetőkhez a vészjelzést, hogy a lapot a pusztulás veszélye fenyegeti. 1858. januárjában közli a lap az előfizetési felhívásban, hogy már 100 tiszteletpéldány romlásba dönti. Szükségessé vált a vidéki levelezők számát csökkenteni, nehogy ennél több tiszteletpéldányt kelljen szétküldeni. S olvassuk ugyanekkor: „aki ismeri a mostani válság horderejét, az tudja, hogy különösen nálunk a földbirtokos osztály, mely irodalmunk pártolójának legalább háromnegyedét teszi, mennyiféle terhekkel küzd s nem képes termelvényeit értékesíteni s jövedelemre szert tenni”.

Az anyagi bizonytalanság mellett rendőri elkobzásban sincs hiány. 1858. november 4-i számot lefoglalták gróf Széchenyi István annak *egy* nyílt levele miatt, melyet Zichy Ede és Apponyi György grófokhoz írt, hogy a vaspálya társaság választmányából ki ne lépjenek, mert minden talpalatnyi helyért küzdeni kell a magyarságnak.

Négy napra rá írja Fáikhoz Királyi: Cikke igen jó, de a Naplóban csak változtatással volt közölhető. Sajtóviszonyainkra

vagyok kénytelen önt figyelmeztetni, melyek az utóbbi időben szerfelett megnehezültek.

A külpolitika volt az a terület, ahol aránylag a legnagyobb szabadsággal lehetett írni. Ezzel a lehetőséggel élt is az újság s az európai viszonyok s távlatok helyes meglátására nevelte a közönséget. Bízást mondhatjuk, hogy talán azóta sem nyertek a külpolitika eseményei, viszonylatai oly mély megvitatást, mint akkor. Kemény Zsigmond és Falk Miksa szinte versenyeztek; előfordult gyakorta, hogy mindketten ugyanabban a számban írtak vezércikket. Jellemző a korra, hogy sok volt cikkeikben a képletes beszéd, az allegória. Ha például tengerentúli vagy más távoli eseményekről írtak, mindenki tudta, hogy itt rejtve bár, de a magyar ügyről van szó. Így neveltek s nyújtottak egyben reményt. Sokat foglalkozott a lap irodalommal. A Tudományos Akadémia üléseiről oldalas tudósítások számoltak be, épp úgy a Szent István Társulat üléseiről is; a könyvismertetések, kritikák, Toldy Ferenc, Kecskeméthy Aurél, Szalay László tollából gyakran féloldalt is kitöltenek. Több ízben foglalkozik a szerb irodalommal, a francia irodalmi életről hosszabb tudósításokat olvashatunk.

A színészetet is pártolja, Jókai regényeit folytatásokban közli.

Egyéb közérdekű ügyekért is síkraszáll: a dunai hajózás érdekében, a hegyaljai bortermelésért, a vidéki gazdasági egyesületekért, — mindezeknek bő helyet ad a lapban s egyáltalán minden igaz ügy pártolóra talál benne.

Magában a lap technikai beosztásában, — melyben mint kuriózumot említjük meg, hogy a címlapon, a legelső közlemény a tőzsdei árfolyam táblázat volt —, kísérleteket folytatott. A szerkesztés technikai részében is az a törekvése, hogy a vezércikket s a szellemi élet jelenségeit kidomboríthassa. Mint az előbbi esetben, a tőzsdei táblázattal, úgy több más irányban kötve volt a lapnak régebbi beosztásához. Itt, e részben gyakori fennakadást okozott az, hogy a kezdetleges postai és közlekedési viszonyok miatt szinte hétről-hétre visszatérően olvashatjuk: tegnap este az egész posta kimaradt. Vagy: lapunk zárásakor a külföldi postai még nem érkezett meg; postán a külföldi újságok elmaradtak. S így tovább más változatban.

A szerkesztés irányító munkája mellett, maga Királyi is írt vezércikkeket. Számos ily cikk maradt utána, melyekről az, aki meg fogja írni egykor a magyar vezércikk történetét, néni feledkezhet meg. Főleg külpolitikai a tárgyuk ezeknek is s most ha ezeket taglaljuk, nem tartalmuk, hanem nyelvük, formájuk miatt kell azokat méltatni.

Nehéz feladat volt Kemény Zsigmond és Falk Miksa között, harmadikként vezércikket írni. Kemény tudása és logikája, Fáik vibráló okossága s műveltsége között, mégis tudott egyéniségei mutatni.

Minden pillanat történelmi volt. S Királyi, mint vérbeli romantikus, patetikus hajlamú volt, — minden szavát, kérdését, állítását, kételyét, töprengését s megoldását, a, súlyos percekhez mérten írta le. Ezért lehetnek egyesek, kik talán ünneplésnek is találják sorait, — felfogásunk szerint ez a nézet túlzott. Királyi stílművész volt. Gazdag nyelvezet, lendületes kifejezőmód s kristálytisza nyelvkészség tükrözik cikkeiből. A nyelvújítás utóhullámai még alig ültek el. Az írói világ s a publicisztika sok kifejezés használatában bizonytalan volt, ami gyakran pongyolaságot s meg nem felelő szóhasználatot szült. Maga a széles nagyközönség alig magyarosodott még meg, sőt a parancsuralom újabb német hullámot indított el. Ezért vannak el nem múló érdemei Királynak a magyar vezércikk s újságírás nyelve körül. Más közírónál talán az értelmet csodálhatjuk, nála a magyar nyelv fényét és erejét.

Tollát Deák Ferenc is sokra becsülte; a haza bölcse sokszor beszélt meg témát Királyi Pállal s az ő tolla volt az, amely Deák szellemének szikráit, nyelvezetének formagazdag kifejezőmódjával a nemzethez juttatta.

Két éven át Királyi Pál ügyességgel, diplomáciával, szorgalommal, — s ha kelleit — saját személyének veszélyeztetésével — vitte a lap ügyeit. A parancsuralom utolsó napjai őt is magukkal sodorták . . .

Egyet meg kell állapítanunk: Királyi Pál nem volt odatolt látszat szerkesztő. Felmerühet ugyanis önként az a feltevés, hogy egy olyan férfi után, mint Kemény Zsigmond, — következik egy, a nagyközönség előtt alig ismert név: Királyi Pál, — nem azt a célt szolgálja-e az, hogy Keményt, mint szerkesztőt mentesítse a rendőrség kellemetlenségeitől? Érre részint Kemény levelei, sőt másoknak, így például Fáiknak visszaemlékezései s még sok más adat rácsáfol. Királyi írói körökben már előbb is tekintéllyel bírt, ezt bizonyítja, mennyire támogatták munkájában, — s elévülhetetlen az ő érdeme, hogy nagy-nagy szerénysége ellenére, az egyéniségében rejlő vezető szellemi s lelki képességekkel helyes irányt tudott mutatni a nemzet közvéleményének.

1859 november 9-én kis hírt olvasunk a lapban: tegnapi számunk hatóságilag lefoglaltatván, azt közönségünknek szét nem küldhettük.”

E rövid pár szóban van Királyi Pál szerkesztői pályájának vége. Szcitovszky hercegprímás áldozárságának ötvenedik évfordulójára tömegesen zarándokoltak a hívek Esztergomba. A primási palotában háromszázteritékes ebéd volt, melyen résztvett Albrecht főherceg, a helytartó is. Rövid felköszöntőt mondott, amely után meglepetésszerűleg többen szólásra emelkedtek, így báró Jósika Samu, gróf Cziráky József s a nemzet alkotmányának helyreállítását kérték és sürgették. Albrecht főherceg ebben

szinte felségsértést lát, felháborodottan távozik; az újságoknak megtiltották, hogy az eseményekről beszámoljanak.

Királyi most beteljesedve látja, amiért küzdött eddig. Megkísérli a lehetetlent. Vezércikket írt, amelynek eredménye lett, hogy a lapot elkobozták, őt vád alá helyezték. Hosszú hónapokig állott büntető eljárás alatt, a lapot is napról-napra üldözték. 1860. februárjában el kellett hagynia helyét.

Így tört el egy áldozatos újságírói pálya; bizonyára rendeltetés volt Királyi Pál számára, hogy ez időig vezesse lapját, de e posztján már ne érhesse meg a nemzet felszabadulását. Örök érdeme, hogy átmentette a nemzet feltett kincsét, a nyomtatott betűt.

1892-ben halt meg. Apponyi Albert mondott felette gyászbeszédet: „míg élünk, küzdenünk kell, midőn az életnek vége szakad, csak egy áll előttünk, az elhunyt erkölcsi értéke. Dacára annak, hogy mindenkor kiváló szerep jutott személyének, kimagasló tehetsége ellenére soha nem törekedett nyilvánosan babérok után, zajtalan munkával szerzett dicsőséget.”

S a mai nemzedék vajjon hova rögzítheti le érdemeit? Nem a Kossuthok és a Széchenyik, a Deákok sorába tartozott, hanem a mögöttük menetelő, csendes országépítők közé. A Mikes Kelemenek galériájából való volt; erénye nem a szárnyalás, hanem, a szilárdság.

IRODALOM: Pesti Napló évfolyamai 1856—61. — Királyi Pál: Robot és Dézsma, erkölcsi és anyagi, mező- és státusgazdasági tekintetben. (Pest, 1845.) — Toldy István: A magyar politikai szónoklat kézikönyve. II. k. (Bp. 1866.) — Emlékirat az Országos Zene és Énekakadémia életbeléptetésének érdekében. (Pest, 1872.) — Ferenczy József: A magyar hírlapirodalom története 1780—1867. (Bp. 1887.) — Gerlóczy Károly: Királyi Pál emlékezete (Bp. 1893). — Kónyi Manó: Deák Ferenc beszédei. II—IV. k. (Bp. 1879.) — Falk Miksa. Kor- és jellemrajzok. (Bp. 1903.) — Rózsa Miklós: Kecskeméthy Aurél naplója. (Bp. 1909.) Angyal Dávid: Falk Miksa és Kecskeméthy Aurél elkobzott levelezése. (Bp. 1925.) Berzeviczy Albert: Az abszolútizmus kora Magyarországon, 1849—1865. (Bp. 1925.) — Csengery Lóránt: Csengery Antal hátrahagyott iratai és feljegyzései. (Bp. 1928.)

Felelős kiadó: dr. RIEGLER IMRE.

Fráter és Társa Budapest